

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2025-33-11>

УДК 821.162.1.09"18"(092)(=161.2)

ГОРЯЧОК Інна

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0009-0001-1708-9705>

e-mail: goria@ukr.net

УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР ТВОРЧОСТІ ПОЛЬСЬКОГО РОМАНТИКА ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО

Стаття присвячена глибокому аналізу літературної спадщини Юліуша Словацького — одного з найвидатніших представників польського романтизму, чия особистість та творчість тісно пов'язані з українським культурно-історичним контекстом. У центрі дослідження — зв'язок поета з Україною, зокрема з містом Кременцем, де він народився, та Волинню, що залишила глибокий слід у його світосприйнятті й поетичній уяві.

Розглядається вплив українського ландшафту, фольклору, мови, традицій та історичної пам'яті на формування філософських і художніх ідей у творчості Словацького. Значну увагу приділено аналізу творів поета з українською тематикою, таких як «Ангел смерті», «Кордян», «Мазепа», у яких простежуються образи, мотиви та алюзії, пов'язані з історією, природою та народом України.

Також у статті досліджується рецепція творчості Словацького в українському літературознавстві та перекладознавстві: простежено етапи вивчення його поезії українськими дослідниками, підкреслено роль перекладів у популяризації спадщини поета серед українського читача. Окрема увага приділяється філософським, національно-визвольним та екзистенційним мотивам у творчості Словацького, що дозволяє інтерпретувати його постать як міст між польською та українською культурами.

Таким чином, стаття окреслює багатогранність постаті Юліуша Словацького в міжкультурному контексті та підкреслює значення українського елементу як ключового чинника у становленні його поетичного світу.

Ключові слова: Юліуш Словацький, польський романтизм, українська тематика, Кременець, Волинь, національно-визвольний рух, філософія романтизму, переклади українською, міжкультурний діалог.

HORIACHOK Inna

Khmelnytskyi National University

THE UKRAINIAN DIMENSION OF THE CREATIVITY OF THE POLISH ROMANTIC JULIUSZ SŁOWACKI

This article presents an in-depth analysis of the literary legacy of Juliusz Słowacki, one of the most prominent figures of Polish Romanticism, whose life and creative output are closely intertwined with the Ukrainian cultural and historical context. The focus is placed on the poet's connection to Ukraine, particularly to the city of Kremenets, where he was born, and to the region of Volhynia, which left a profound imprint on his worldview and poetic imagination.

The article explores the influence of Ukrainian landscapes, folklore, language, traditions, and historical memory on the development of Słowacki's philosophical and artistic ideas. Special attention is given to an analysis of the poet's works with Ukrainian themes, such as Angel of Death, Kordian, and Mazepa, where one can trace imagery, motifs, and allusions related to Ukraine's history, nature, and people.

Additionally, the article examines the reception of Słowacki's works in Ukrainian literary studies and translation practice, outlining the stages of scholarly interest in his poetry among Ukrainian researchers and emphasizing the role of translation in disseminating his legacy among Ukrainian readers. The article also highlights the philosophical, national liberation, and existential motifs in Słowacki's writing, interpreting him as a bridge between Polish and Ukrainian cultures.

Thus, the article reveals the multifaceted nature of Juliusz Słowacki's persona in an intercultural context and emphasizes the significance of Ukrainian elements as a formative factor in shaping his poetic universe.

Keywords: Juliusz Słowacki, Polish Romanticism, Ukrainian themes, Kremenets, Volhynia, national liberation movement, philosophy of Romanticism, Ukrainian translations, intercultural dialogue.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями

Юліуш Словацький, народжений в Україні, є ключовою постаттю польського романтизму, чия творчість відображає синтез польських і українських культурних традицій. Однак його спадщина в українському контексті залишається недостатньо дослідженою, особливо в аспекті взаємодії між національними літературами та ролі перекладів у формуванні міжкультурного діалогу. Проблема полягає в необхідності комплексного аналізу українського виміру творчості Словацького, включаючи вплив його рідного краю, інтерпретацію національно-визвольних ідей і значення перекладів для сучасної української культури.

Аналіз досліджень і публікацій

Творчість Словацького привертала увагу багатьох літературознавців. Польські дослідники, такі як І. Горський, М. Дерналович, Ю. Маслянка, С. Треугутт, акцентували на філософських і естетичних аспектах його поезії. О. Кагарлік аналізував причини поразки польського повстання 1830–1831 рр. у творах Словацького, звертаючи увагу на ідеї мужності та демократичних гасел. В. Татаркевич підкреслював

еволюційний характер світогляду поета, де духовний прогрес домінує над моральними категоріями. В Україні спадщина Словацького досліджувалася через призму його зв'язку з Волинню та перекладацької діяльності. І. Франко називав його «незрівнянним майстром польського слова», а сучасні праці Д. Павличка та Р. Радішевського розкривають значення його творів для українсько-польського діалогу.[1,5,6] Проте бракує цілісного підходу до аналізу синтезу культурних впливів у творчості Словацького та її сучасної рецепції.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження українського виміру творчості Юліуша Словацького через аналіз його біографічного зв'язку з Україною, творів з українською тематикою та їх перекладів українською мовою.

Виклад основного матеріалу

Юліуш Словацький (1809–1849), один із найвидатніших представників польського романтизму, народився 4 вересня 1809 року в Кременці на Волині — території, що на той час входила до складу Російської імперії, але мала виразно поліетнічний і полікультурний характер. Батько поета, Євзебіуш Словацький, був знаним літератором і професором Кременецького ліцею — освітньо-культурного осередку, який відіграв ключову роль у формуванні інтелектуального клімату регіону.

Місто Кременець, з його мальовничими краєвидами, історичними пам'ятками (зокрема Почаївською лаврою та горою Боною), а також багатим усно-поетичним фольклором, справив глибокий і тривалий вплив на естетичну свідомість поета. У перші два десятиліття свого життя Словацький мешкав у Кременці та Вільно, здобуваючи освіту в гімназії та університеті, що сприяло формуванню його світогляду під впливом провідних представників польської інтелігенції — Адама Міцкевича, Йоахіма Лелевеля, братів Снядецьких.. [1, с.57]

Українське середовище, зокрема природа, звичаї та легенди Волині й Поділля, справило значний вплив на естетичні орієнтири поета. У своїх творах та листах з еміграції Словацький неодноразово згадує Кременець, Ікву, Почаїв, утворюючи ідеалізований образ «землі дитячих років», яка постає архетипом втраченої батьківщини і набуває міфопоетичного значення у його художньому світі.

Дитинство та юність Словацького припали на період активного розвитку інтелектуального життя в Східній Європі, зокрема у Вільно та Кременці, які виступали культурними мостами між польською, українською та литовською традиціями. Значну роль у формуванні поета відіграв інтелектуальний салон його матері, Саломеї Словацької-Бекю, який відвідували видатні діячі доби — Валентій Бессер, Тадеуш Чацький, Уля Коллонтай. Саме в цьому середовищі поет ознайомився з творами представників т. зв. «української школи» польського романтизму — С. Гоцинського, А. Мальчевського, Б. Залеського, — які суттєво вплинули на осмислення ним української тематики.

Подорожі Волинню, Поділлям, Київщиною, Уманню, Житомиром у 1825–1827 рр. сприяли не лише розширенню уявлень про просторову реальність, але й наповнили художній світ поета образами природи, фольклору та історії. Вони трансформувалися у поетичні метафори та мотиви, що постійно виникають у його подальших творах, зокрема в поемі «Беньовський», де українські та кримські пейзажі набувають символічного значення.

Українська тематика у творчості Юліуша Словацького проявляється досить різнобічно, зокрема у жанровому вияві. Варті уваги декілька драматичних творів:

«Балладина» (1834) — романтична трагедія, яка, хоча й позбавлена прямої географічної локалізації, значною мірою ґрунтується на фольклорних мотивах, типових для українського культурного простору. Серед них — образи відьом, лісовиків, магічних трав, містичних явищ, що відповідають уявленням про природу як живу силу, властивим українському світоглядові. [4, с.124]

«Мазепа» (1839) — історична драма, присвячена постаті українського гетьмана Івана Мазепи, який у творі постає як романтичний герой, що жертвує особистим заради визвольної ідеї. Автор поєднує документальні відомості з художньою інтерпретацією, вибудовуючи образ трагічного борця за свободу народу.

«Срібний сон Саломеї» (1843) — драма, дія якої відбувається на українських теренах у період козацьких повстань. Твір сповнений містичних алюзій і символів, що уособлюють духовні колізії між польською шляхтою та українським козацтвом. Пейзажі степу, хрестоматійні образи Дніпра, печер та церков сприяють формуванню атмосфери сакралізації боротьби. [4, с. 126]

«Ксьондз Марек» (1843) — драма на тему Барської конфедерації, у якій зображено релігійний та національний конфлікт із залученням українського соціально-культурного контексту. Центральною постаттю є ксьондз Марек, що втілює моральний і духовний ідеал опору та самопожертви.

У поетичних творах також яскраво відстежуємо спорідненість із українською тематикою, зокрема фольклором.

«Змій» (1832) — алегорична поема з використанням образу змія як уособлення зла, запозиченого з українського фольклору. Твір відзначається поєднанням символіки боротьби й звільнення з архаїчними структурами народної балади.

«Вацлав» (1838) — лірична поема, в якій українські краєвиди відіграють роль емоційного тла для рефлексії героя щодо втрати кохання та духовної ізоляції. Природа тут набуває функції емоційного резонатора, що розкриває внутрішній стан персонажа.

«Беньовський» (1844) — епічна поема, яка починається в українських реаліях і трансформується в глобальну одісею. Початкові сцени на Поділлі наповнені ідеалізованими образами гармонійного життя, що контрастують із подальшими випробуваннями головного героя. Український простір тут виконує функцію культурної матриці.

«Година роздумів» (1833) — поетична медитація про національну ідентичність, у якій українські ландшафти символізують втрачений духовний дім. Пейзаж постає як репрезентація душевного спокою та глибинної єдності зі світом.

Прозовий твір «Король Лядави» (1832) — романтична проза з елементами фантастики, у якій наявні численні алузії на українську міфологію. Через метафоричну мову поет осмислює ідеї національного відродження та духовної трансформації в умовах занепаду. [4, с.128]

Ці твори не лише прославляють красу української природи, але й осмислюють історичні події, такі як козацькі повстання чи боротьба за незалежність, через призму романтичного ідеалу свободи.

Творчість Словацького пронизана ідеями національного відродження, які він пов'язував із духовною еволюцією. О. Кагарлік зазначає, що поет трактував поразку польського повстання 1830–1831 рр. як наслідок браку мужності та послідовних демократичних гасел. У своїх творах, таких як «Гроб Агамемнона» чи «Кордіан», Словацький звертався до героїчних прикладів грецької історії, щоб надихнути поляків на нову боротьбу. Вплив Краківської революції 1846 року посилив його переконання в необхідності демократичних ідеалів для перемоги.

За В. Татаркевичем, філософія Словацького ґрунтується на ідеї невтомної духовно-творчої еволюції, де прогрес досягається через боротьбу та подолання нижчих стадій буття. Цей еволюційний підхід проявляється в поемах «Король Дух» і «Анхеллі», де історія нації розглядається як частина космічного розвитку. Вплив містичних ідей Анджея Товянського додав творам Словацького метафізичного виміру, що зробило його одним із засновників польського містичного романтизму, поряд із Міцкевичем. [3, с.96]

Переклади творів Словацького українською мовою відіграли ключову роль у популяризації його спадщини в Україні. Перші спроби належать Івану Верграцькому (70-ті роки XIX століття), який започаткував традицію ознайомлення українців із поезією Словацького. У XX столітті до цієї роботи долучилися Іван Франко, Максим Рильський, Микола Бажан, Олена Пчілка, Дмитро Павличко та інші. Франко, зокрема, високо оцінював Словацького як поета, що «володіє мріями молоді», а його переклади «Балладини» підкреслили універсальність твору.

Сучасні видання, такі як «Юліуш Словацький. Срібний міф України» (2005) та «Юліуш Словацький. Збірники» (2012) під редакцією Дмитра Павличка, охоплюють широкий спектр творів поета, адаптованих до українського читача. Ці переклади зберігають поетичну витонченість оригіналу, передаючи тонкощі його образів і філософських ідей. Перекладацька діяльність не лише зближує польську та українську культури, але й підкреслює спільні романтичні ідеали обох народів, такі як прагнення свободи та духовного відродження.

Творчість Словацького є унікальним прикладом міжкультурного синтезу. Його твори, що оспівують українські пейзажі, козацьку звитягу та історичні постаті, резонують із прагненнями українців до національної ідентичності. Водночас його польський романтизм, пронизаний ідеями боротьби за свободу, знаходить відгук у польській літературній традиції. Словацький виступає як міст між двома культурами, що історично перепліталися, але зазнавали конфліктів.

Переклади українською мовою підсилюють цей діалог, роблячи спадщину поета доступною для широкої аудиторії. Його образи природи, філософські рефлексії та героїчні мотиви залишаються актуальними в сучасному контексті, сприяючи взаєморозумінню між народами. Наприклад, драма «Мазепа» може інтерпретуватися як універсальний символ боротьби за свободу, що об'єднує польські та українські історичні наративи.

Висновки з даного дослідження

і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Юліуш Словацький, народжений у Кременці, є не лише видатним представником польського романтизму, але й постаттю, чия творчість глибоко пов'язана з Україною. Його твори, пронизані образами Волині, Поділля та ідеями національного відродження, відображають синтез польської та української культур. Філософські та містичні мотиви, що пронизують його поезію, підкреслюють універсальність його бачення історії та людської долі. Переклади українською мовою, розпочаті в XIX столітті та продовжені в сучасності, забезпечують збереження та популяризацію спадщини Словацького в Україні. Подальші дослідження можуть зосередитися на аналізі менш відомих творів поета, їхньої рецепції в сучасній Україні та потенціалу для поглиблення українсько-польського культурного діалогу.

Література

1. Франко І. Юліуш Словацький: літературно-критичний нарис. Збірник праць Т. 48, Львів. 1980. С. 57-63
2. Кагарлік О. Поетична інтерпретація національно-визвольного руху у творчості Ю. Словацького. Літературознавчі студії, 1999. С. 98-112
3. Татаркевич В. Філософія Юліуша Словацького. Польська література XIX століття .Т. 44, Варшава. 1975. 326 с.
4. Павличко Д. Юліуш Словацький. Срібний міф України. Київ: Основи. 421 с.
5. Радішевський Р. Українська тематика у творчості Ю. Словацького. Слов'янознавство, 2012 (26), С.78-83

References

1. Franko I. uliusz Slowacki: A literary-critical essay. In Collection of works (Vol. 48, pp. [specify pages if known]). Lviv.1980. S.57-63
2. Kaharlik O. Poetic interpretation of the national liberation movement in the works of Juliusz Slowacki. Literary Studies, (19), 1999. S. 98-112
3. Tatarkiewicz W. The philosophy of Juliusz Slowacki. In Polish literature of the 19th century (Vol. 44, pp. [specify pages if known]). Warsaw. 1975. 326 s.
4. Pavlychko D. Juliusz Slowacki. The silver myth of Ukraine. Kyiv: Osnovy. 2005. 421 s.
5. Radishevskiy R. . Ukrainian themes in the works of Juliusz Slowacki. Slavic Studies, (26), 2005. 78-83 s.